

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2021 РОКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ

2021 PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES: DESCRIPTION OF GENERAL TRENDS AND NATIONAL FEATURES OF ELECTORAL PREFERENCE

Остапеч Ю.О.,

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету суспільних наук*

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Копинець Ю.Ю.,

кандидат політичних наук,

*старший викладач кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

Проаналізовано парламентські вибори у чотирьох країнах Європейського Союзу: Нідерландах (15-17 березня), тричі в Болгарії (4 квітня, 11 липня та 14 листопада), Кіпрі, Німеччині (26 вересня) та Чехії (8-9 жовтня). Підкреслено, що парламентські виборчі кампанії 2021 р. мають яскраво виражений національний профіль, відтак їх потрібно досліджувати враховуючи країнову специфіку. Зазначено, що разом з тим, за своєю логікою вони багато в чому вписуються у більш широкий європейський і світовий тренди розвитку партійних систем.

Вказано, що головною характеристикою виборчих кампаній було протистояння «мейнстримних» партій і партій «нової політики», а на конфігурацію партійних систем мав суттєвий вплив загальносвітовий тренд трансформації політичних партій: від масових партій з чіткою ідеологічною спрямованістю і розгалуженою ідеологічною структурою до картельних / мережевих / кіберпартій з розмитотою ідейною орієнтацією та відсутністю традиційної апаратно-організаційної структури.

Охарактеризовано електоральні результати партій «нової політики»: у Болгарії виборча коаліція «Продовжуємо зміни» здобула перемогу на виборах, у Чехії партія «ANO 2011» посіла друге місце, а виборча коаліція «Пірати і старости» – третє; у Нідерландах «Партія свободи» отримала третій результат, а в Німеччині партія «Альтернатива для Німеччини» – п'ятій. Участь в урядових коаліціях взяли виборчий блок «Продовжуємо зміни», партія «Альтернатива для Німеччини» та виборчий блок «Пірати і старости».

Досліджено причини успіху партій «нової політики». До них можна віднести: розчарування громадян у «старих, корумпованих» політиках і «мейнстримних» політичних партіях та зростання недовіри до них; персоналізацію та медіатизацію політики; ціннісну трансформацію, яка пов'язана з укоріненням «постматеріальних» цінностей; антиглобалістські, антимігрантські та євроскептичні суспільні настрої; освоєння мережевого простору.

Ключові слова: парламентські вибори, Європейський Союз, Німеччина, Чехія, Болгарія, Нідерланди, «мейнстримні партії», партії «нової політики».

Parliamentary elections in four countries of the European Union were analysed: the Netherlands (March 15-17), Bulgaria (three times in April 4, July 11, and November 14), Germany (September 26), and the Czech Republic (October 8-9). It is emphasized that the 2021 parliamentary election campaigns have a pronounced national profile, so they should be studied taking into account the specific features of the country. It is noted that at the same time, according to their logic, they, in many ways, fit into the wider European and world trends in the development of party systems.

It is indicated that the main characteristic of the election campaigns was the confrontation between «mainstream» parties and «new politics» parties, and the configuration of party systems was significantly influenced by the global trend of political parties' transformation: from mass parties with a clear ideological orientation and a ramified ideological structure to cartel/network/cyber parties with a blurred ideological orientation and the absence of traditional management and organizational structure.

The electoral results of the «new politics» parties are characterized: in Bulgaria, the electoral coalition «Continuing Changes» won the elections, in the Czech Republic, the party «ANO 2011» took the second place, and the electoral coalition «Pirates and Mayors» came the third; in the Netherlands, the «Freedom Party» received the third result, and in Germany, the «Alternative for Germany» party was the fifth. The electoral bloc «Continuing changes», the party «Alternative for Germany» and the electoral bloc «Pirates and Mayors» participated in the governing coalitions.

The reasons for the success of the «new politics» parties were studied. These include citizens' disillusionment with «old, corrupt» politicians and «mainstream» political parties and growing distrust of them; personalization and mediatization of politics; value transformation, which is connected with the rooting of «post-material» values; anti-globalist, anti-migrant and Eurosceptic public sentiments; development of network space.

Key words: parliamentary elections, the European Union, Germany, the Czech Republic, Bulgaria, the Netherlands, «mainstream parties», «new politics» parties.

Постановка проблеми. Як підкреслює у своєму дисертаційному дослідженні Ю. Копинець «останніми десятиліттями політичні системи країн Європейського Союзу зіштовхнулися з низкою серйозних викликів, які мали суттєвий вплив і на формування партійних систем. Ці виклики пов'язані з фінансовою кризою 2008–2009 рр., міграційною кризою 2015–2016 рр., антиглобалістськими рухами та євроскептицизмом. Перенесення їх у сферу політики виявилось у постійні «мейнстрімних» і антисистемних партій / партій «нової політики», особливості якої можна простежити на основі аналізу результатів парламентських виборів» [3, с. 21].

Крім того, «на конфігурацію партійних систем країн Європейського Союзу має суттєвий вплив загальносвітовий тренд трансформації політичних партій: від масових партій з чіткою ідеологічною спрямованістю і розгалуженою ідеологічною структурою до картельних / мережевих / кіберпартій із розмитотою ідейною орієнтацією та відсутністю традиційної апаратно-організаційної структури» [3, с. 21].

Результати парламентських виборів – це той емпіричний матеріал, який дозволяє нам зробити відповідні висновки щодо тенденцій розвитку партійних систем у країнах Європейського Союзу.

Упродовж 2021 р. парламентські вибори відбулися у таких країнах Європейського Союзу: Нідерландах (15-17 березня), тричі в Болгарії (4 квітня, 11 липня та 14 листопада), Кіпрі (30 травня), Німеччині (26 вересня) та Чехії (8-9 жовтня). А також у цьому році обирали парламенти у Ліхтенштейні, Косово, Гренландії, Албанії, Норвегії, Росії та Ісландії [13; 14].

Предметним полем нашої наукової розвідки є парламентські вибори в країнах Європейського Союзу (окрім Кіпру) та їхній вплив на розвиток партійних систем.

Формування цілей статті (постановка завдань). Мета нашої статті показати вплив парламентських виборів 2021 р. у країнах Європейського Союзу на конфігурацію партійних систем та урядових коаліцій. Для досягнення мети необхідно вирішення наступних дослідницьких завдань: а) охарактеризувати результати парламентських виборів в країнах Європейського Союзу та їх вплив на акторний склад та конфігурацію партійних систем; б) вивчити причини електорального успіху на виборах «партій нової політики».

Нинішня стаття це продовження циклу наукових публікацій, які присвячені парламентським виборам у Європейському Союзі: «Електоральний фактор в еволюції партійного ландшафту країн Вишеградської четвірки (2015–2018 рр.)» (2018 р.) [6], «Парламентські вибори у країнах Європейського Союзу у 2018 році: характеристика електоральних результатів та конфігурацій партійного

ландшафту» (2020 р.) [2] та «Тенденції розвитку партійних систем країн Європейського Союзу в контексті парламентських електоральних циклів 2017 року» (2020 р.) [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Нідерланди. Парламентські вибори в Нідерландах відбулися 15-17 березня 2021 р. Палата представників (нижня палата парламенту) складається із 150 депутатів і обирається за пропорційною виборчою системою відкритих партійних списків без виборчого бар'єру [8, с. 219]. Результати виборів подані у таблиці 1.

Явка виборців у 2021 р. була одна із найвищих у Нідерландах і становила 82,6%. Перемогу на виборах здобула партія чинного прем'єр-міністра М. Рютте Народна партія за свободу і демократію (VVD). Вона отримала 34 місця у парламенті, що на 1 місце більше у порівнянні з попередніми виборами (2017 р.). Другий результат (14,8%) показала партія «Демократи 66» (D 66) на чолі з міністром зовнішньої торгівлі С. Кааг, отримавши 24 депутатські мандати. Це найвищий результат партії з досягнутих нею на виборах [9; 13; 14].

Лейбористська партія (PvdA) і Соціалістична партія (SP) здобули по 9 депутатських мандатів. Зелені ліви (GL) отримали 8 місць, що на 6 менше ніж на попередніх виборах. Правопопулістська Партія свободи (PVV) Г. Вільдерса посіла третє місце із 17 депутатами (-3). Виборча програма партії написана такою радикальною мовою, що вона ніколи не може стати урядовою. Ще одна правопопулістська партія Форум за демократію (FvD) на чолі з Т. Бодє, здобула 8 місць (+6). Головний месидж партії – це боротьба проти світової змови, в основі якої штучно створена пандемія, а мета якої знищення особистої свободи та наступ на демократію. Разом дві популістські праворадикальні партії здобули 15,8% голосів виборців. Правоцентристська партія «Християнсько-демократичний заклик» (9,5%) отримала 15 місць (-4), а інший союзник по коаліції зразка 2017 р. Християнський союз зберіг 5 депутатських місць (3,3%) [9; 13; 14].

Реформатська політична партія (SGP), що об'єднує ортодоксальний протестантський електорат (суворі кальвіністи) та партія «Denk», яка виступає за мультикультуралізм (відстоює інтереси турецьких мігрантів), отримали по 3 місця кожна. Партія «50 Плюс», котра захищає інтереси пенсіонерів, отримала 1 місце (-3). А загалом до нижньої палати увійшли 4 нові партії: проєвропейська партія «Вольг» (3 місця), «Juiste Antwoord» (Правильна відповідь) 2021», партія «Разом», Рух фермерів-громадян (по одному мандату). Таким чином, у новообраній нижній палаті Генеральних штатів будуть представлені 17 партій [9; 13; 14].

Коаліція була утворена у складі 78 депутатів Народної партії за свободу і демократію (34 депутати), «Демократи 66» (24), Християнсько-

демократичного заклику (15), Християнського союзу (5). Крісло прем'єр-міністра четвертий раз поспіль отримав М. Рютге.

Зазначимо, що за результатами виборів партійний дизайн Палати представників суттєво не змінився, про що свідчить показник індексу волатильності Педерсена 14,3. Сталою залишилася і конфігурація партійної системи, яку утворюють центристські партії урядової коаліції, опозиційні праворадикальні партії та низка малих партій однієї/двох проблем: захист інтересів турецьких мігрантів («Denk»), пенсіонерів («50 Плюс») та інші.

Болгарія. У Болгарії упродовж 2021 р. тричі відбулися вибори до Народних зборів, оскільки ні 04 квітня 2021 р. (чергові вибори), ні 11 липня 2021 р. (позачергові вибори) за результатами виборів народні депутати не змогли сформувати парламентську більшість. Саме тому президент Болгарії відповідно до Конституції змушений був призначити перехідний службовий уряд і оголошувати про проведення наступних позачергових парламентських виборів. Парламентська більшість була створена лише за результатами виборів до Народних зборів 14 листопада 2021 р.

Народні збори Болгарії складаються з 240 депутатів, які обираються за пропорційною системою закритих партійних списків у 31 багатомандатному виборчому окрузі з 4% виборчим бар'єром [7, с. 279].

З 2009 р. країною правила партія «Громадяни за європейський розвиток Болгарії (ГЕРБ) на чолі з її лідером Б. Борисовим, яка здобула тріумфальну перемогу на виборах з результатом 39,7% (116 місць в парламенті). За роки правління партія

перетворилася на патрон-клієнтальну структуру, що і забезпечувало їй стабільну електоральну підтримку на парламентських виборах упродовж 13 років.

Головними суб'єктами виборчого процесу були такі політичні сили: Союз демократичних сил (СДС) – права антикомуністична партія, яка знаходилася при владі у 1991–1992 і 1997–2001 рр.; Болгарська соціалістична партія (БСП); нова популістська партія «Є такий народ» (ЄТН), яка обіцяла знищити попередній корупційний режим і вирішити усі проблеми соціально-економічного розвитку країни; Рух за права і свободи (РПС), який представляє інтереси мусульманської (у більшості турецької) меншини; рух «Встань! Мафіє, збирайся!» (популістська політична сила); «Демократична Болгарія» (ДБ, праволіберальна коаліція трьох партій «Так, Болгарія!», «Демократи за сильну Болгарію», «Зелені»); Внутрішня македонська революційна організація (ВМРО, націоналістична партія утворена у 1989 р.); Національний фронт порятунку Болгарії (НФПБ, націоналістична партія утворена у 2011 р.); популістська партія «Воля» (утворена бізнесменом В. Марешкі, який себе позиціонує як «болгарський Трамп»); націоналістична, русофільська партія «Атака» (2005 р.) [11; 13; 14].

Результати парламентських виборів у Болгарії 4 квітня експерти назвали «електоральною революцією». «Революційність» результатів полягала в тому, що правоконсервативна партія ГЕРБ на чолі з прем'єр-міністром Б. Борисовим, яка 13 років безперервно перебувала при владі, хоч і залишилася фаворитом, але понесла настільки серйозні

Таблиця 1

**Результати виборів до Палати представників генеральних штатів Нідерландів
15-17 березня 2021 року**

Назва партії, дата заснування	К-ть голосів, %	К-ть деп. місць	Ідеологія
Народна партія за свободу і демократію (VVD), 1948	21,9	34	консервативний лібералізм, проєвропеїзм
Демократи 66 (D 66), 1966	14,9	24	соціальний лібералізм
Партія свободи (PVV), 2006	10,8	17	Правий популізм, євроскептицизм, ісламофобія
Християнсько-демократичний заклик (CDA), 1980	9,5	15	християнська демократія
Соціалістична партія (SP), 1971	6,0	9	демократичний соціалізм
Лейбористська партія (PvdA, Партія праці), 1946	5,7	9	соціал-демократія
Зелені ліві (GL), 1989	5,0	8	зелена політика, соціал-демократія
Форум за демократію (FvD), 2016	5,0	8	правий популізм, консерватизм, євроскептицизм
Партія захисту тварин (PVdD), 2002	3,8	6	захист прав тварин, зелена політика
Християнський союз (CU), 2004	3,3	5	ортодоксальний протестантизм, християнська демократія

Джерело: побудовано авторами на підставі [13; 14]

Таблиця 2

Результати виборів до Народних зборів Болгарії упродовж 2021 року

Партія	Вибори 04. 04. 2021,% (к-ть місць)	Вибори 11.07.2021,% (к-ть місць)	Вибори 14.11.2021,% (к-ть місць)
ГЕРБ – СДС*	26,18 (75)	23,51 (63)	22,74 (59)
«СТН»	17,66 (51)	24,08 (65)	9,52 (25)
БСП	15,01 (43)	13,39 (36)	10,21 (26)
РПС	10,47 (30)	10,71 (29)	13 (34)
ДБ	9,45 (27)	12,64 (34)	6,37 (16)
«Встань! Мафіє, забирайся!»**	4,72 (14)	5,01 (13)	2,29 (0)
ВМРО	3,64 (0)	3,10 (0)	1,08 (0)
НФПБ	2,37 (0)		0,33 (0)
«Воля»			0,27 (0)
«Атака»	0,49 (0)	0,45 (0)	0,46 (0)
«Продовжуємо зміни»	не приймав участі	не приймав участі	25,67 (67)
«Відродження»	не приймала участі	2,97	4,86 (13)

* На виборах 4.04 та 11.07 – ГЕРБ, а на виборах 14.11 – ГЕРБ-СДС

Джерело: побудовано авторами на підставі [13; 14]

втрати, що не мала можливості для формування уряду (див. таблицю 2). Явка виборців упродовж 2021 р. була такою: 4 квітня – 50,51% (у 2017 р. – 54,07%), 11 липня – 42,19%, 14 листопада – 40,50%. Показники явки виборців вказують на «електоральну втому» виборців, їх зневіру у можливість кардинальних політичних змін [13; 14].

Зазначимо, що значну кількість голосів виборців здобули нові політичні партії, які виступили на виборах з гаслами проти корупції та некомпетентності чинної правлячої партії (ГЕРБ). В Болгарії спостерігалася тенденція, яка останні роки стала притаманною для низки країн Європейського Союзу (ЄС): зневіра до традиційних («мейнстримних») партій штовхала виборців у бік представників «антисистемної» політики. Як наслідок нові антисистемні сили здобули 92 депутатські мандати з 240 у Народних зборах Болгарії. У виборах 4 квітня вперше приймали участь такі політичні сили: нова популістська партія «Є такий народ», популістський рух «Встань, Мафіє, забирайся!» та виборча коаліція «Демократична Болгарія».

Головним тріумфатором виборів став С. Трифонов, популярний телеведучий і музикант, який зробив собі політичний імідж на висміюванні і критиці правлячої партії та її лідера. А створена ним контролітна, антисистемна та популістська партія «Є такий народ» («СТН») отримала другий результат (17,6%) та 51 депутатський мандат [11; 13; 14].

Успіх С. Трифонов продовжує тенденцію останніх років до підтримки «анти-політиків», лідерів, які прийшли в політику з інших сфер суспільного життя. Такими були засновники популістських партій, які за результатами парламентських виборів стали правлячими: «Рух п'яти зірок» в Італії (актор Б. Гріло), «Слуга народу» в Україні (актор В. Зеленський), «Список Мар'яна Шареца» в Словенії (актор М. Шарец).

Антисистемні партії, які пройшли до парламенту категорично відмовилися від участі в урядовій коаліції з колишніми провладними партіями: ГЕРБ та Болгарською соціалістичною партією (БСП). С. Трифонов відповідно відмовився від підтримки БСП, а також від президентського мандату для створення уряду. Президенту нічого не залишалося як створити службовий перехідний кабінет і оголосити про нові парламентські вибори.

На парламентських виборах 11 липня 2021 р. партія С. Трифонов «Є такий народ» здобула найбільшу кількість голосів виборців 24,08% та депутатських мандатів (65). Результати виборів подано у таблиці 2. У порівнянні з 4 квітнем це на 14 мандатів більше. І знову С. Трифонов не зміг скористатися перемогою, відмовившись від співпраці з іншими партіями і роблячи спробу одноосібно сформував уряд меншості. Така спроба закінчилась невдало і Президент знову відповідно до Конституції створив службовий уряд, і оголосив про треті дострокові вибори.

Таким чином, неможливість лідером нової популістської партії «Є такий народ» створити парламентську більшість вказує на ще одну тенденцію політичного розвитку «молодих» демократій: «анти-політики» (актори, музиканти і т. д.) вміють завойовувати серця і розум виборців, але вони, як правило, не здатні ефективно виконувати складні управлінські функції. А відтак їх політичні сили є недовговічними.

Як уже відзначалося, парламентська більшість у Народних зборах Болгарії була утворена за результатами третіх парламентських виборів, які відбулися 21 листопада 2021 р. У виборах брали участь дві нові політичні сили: виборчий блок «Продовжуємо зміни» та популістська, русофільська, євроскептична партія «Відродження» (2014 р.).

Виборчий блок «Продовжуємо зміни» (ПЗ) формально був утворений трьома маловпливовими партіями «Вольт Болгарія», «Європейський середній клас», «Політичний рух соціал-демократів». Лідерами цього блоку стали випускники Гарвардського університету К. Петков і А. Василів, які у перехідному кабінеті займали пости міністра економіки та міністра фінансів відповідно. Вказаних політиків підтримали у Вашингтоні та Брюсселі, як таких, які не є дилетантами і зможуть ефективно управляти урядом.

Виборчий блок «Продовжуємо зміни» здобув перемогу на виборах з результатом 25,6% голосів виборців, що дало йому можливість отримати 67 депутатських місць. В той же час спонтанні і непродумані дії партії «Є такий народ» призвели до того, що у листопаді 2021 р. вона втратила народну довіру, здобувши лише 9,52% голосів виборців, втративши при цьому 40 депутатських мандатів порівняно з виборами 11 липня 2021 р. [13; 14]

Новий уряд сформував один із лідерів виборчого блоку «Продовжуємо зміни» К. Петков, а до коаліції більшості увійшли такі політичні сили: виборчий блок «Продовжуємо зміни», Болгарська соціалістична партія, партія «Є такий народ» та виборчий блок «Демократична Болгарія». В опозиції новому уряду залишилися ГЕРБ – СДС, партія «Відродження» та Рух за права і свободи.

Отже, за результатами парламентських виборів 14 листопада 2021 р. до Народних зборів Болгарії пройшло 7 політичних сил. Конфігурація партійної системи набрала контури двоблокової багатопартійної системи.

Німеччина. Вибори нижньої палати парламенту – Бундестагу відбулися 26 вересня 2021 р. У виборах взяли участь 40 політичних партій, списки яких були зареєстровані хоча б у одній із німецьких земель. Кожний виборець голосував за двома бюлетенями: по одномандатному округу і по земельному багатомандатному округу. Відповідно до виборчого законодавства у розподілі депутатських мандатів за партійними списками приймають участь партії, які здобули більше 5% голосів виборців, а також партії національних меншин та партії, які отримали депутатські мандати мінімум у трьох одномандатних округах [8, с. 219]. У підсумку до Бундестагу за результатами виборів пройшли п'ять партій та один виборчий блок Християнсько-демократичного союзу/Християнсько-соціального союзу (ХДС/ХСС). Всього було обрано 736 депутатів, з них 299 у одномандатних округах. Явка виборців становила 76,6% [13; 14].

Тривалий час у Німеччині боротьбу за владу вели дві коаліції: ХДС/ХСС і Вільна демократична партія (ВДП) («чорно-жовта» за кольорами партій) та Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН) і партії «Зелені» (пізніше «Союз 90/Зелені») (відповідно «червоно-зелена»). Після

об'єднання Західної і Східної Німеччини у партійній системі з'являється ще один актор – Партія демократичного соціалізму (пізніше отримає назву «Ліві»), яка не змінювала попередню модель конкуренції (2,5-партійну систему), і спочатку представляла інтереси громадян Східної Німеччини, а пізніше вона стає загальнонаціональною партією.

Суттєві зміни у конфігурації партійної системи Німеччини розпочалися з 2009 р., коли великі партії Німеччини (ХДС/ХСС, СДПН) отримали на виборах низький результат, а натомість малі партії («Ліві», ВДП, «Союз 90/Зелені») здобули високий рівень підтримки громадян.

Це було пов'язано із кризою як в ХДС/ХСС так і в СДПН. У ХДС/ХСС спостерігається боротьба двох таборів: прогресивного і консервативного. Консервативний табір виступає проти соціального, прогресивного і екологічного тренду в програмних положеннях партії, а відстоює консервативні позиції в політиці та ліберальні в економіці. Криза у середовищі німецьких соціал-демократів пов'язана з еволюцією їхньої ідеології вправо у зв'язку з появою партії «Ліві» та зменшенням електоральної бази у контексті глобалізаційних процесів. Не додала авторитету партії і її участь в урядових коаліціях з ХДС/ХСС (2005–2009 рр., 2013–2017 рр., 2017–2021 рр.).

У 2013 р. в партійно-політичному просторі Німеччини з'являється популістська праворадикальна партія «Альтернатива для Німеччини», яка спочатку позиціонувала себе як євроскептична політична сила, а пізніше перейшла на жорсткі націоналістичні позиції, як антиісламістська, антиіммігрантська політична сила. На виборах до Бундестагу у 2017 р. вона пододала виборчий бар'єр. Таким було позиціонування основних суб'єктів виборчого процесу напередодні виборів 2021 р. Результати виборів подано в таблиці 3.

Отже, консервативний правоцентристський блок ХДС/ХСС отримав на виборах найгірший результат у післявоєнній Німеччині. Блок втратив біля 1 млн. 400 тис. голосів виборців, які відійшли до СДПН та ВДП. СДПН перемогла на виборах з мінімальним відривом від блоку ХДС/ХСС, який склав трохи більше 1,5% (разом блок отримав 24,1% голосів виборців та 196 депутатських мандатів). Партія зелених здобула 14,8% (третій результат), що є найкращим результатом партії з моменту її створення. Четвертий результат (92 мандати) мала ВДП. Правопопулістська партія АдН зайняла лише п'яте місце (у 2017 р. була третьою). Партія «Ліві» втратила на виборах 30 депутатських мандатів, не подолавши 5% виборчий бар'єр, але отримавши депутатські мандати за рахунок того, що її представники перемогли у трьох одномандатних округах. Урядову коаліцію за результатами виборів утворили Соціал-демо-

кратична партія Німеччини, Вільна демократична партія та «Союз 90 / Зелені» [13; 14].

Таким чином, парламентські вибори в Німеччині підтвердили тенденцію до збільшення фрагментації партійної системи. Депутатські мандати здобули 6 політичних сил, заповнивши увесь політичний спектр зліва направо: ліві («Ліві») – лівий центр (СДПН, «Союз 90/Зелені») – правий центр (ВДП, ХДС/ХСС) – праві (АдН). Відсоток голосів, які здобули політичні партії вказує на вирівнювання їх підтримки у виборчих процесах, наслідком чого буде зростання їх кількості в урядових коаліціях. А конвергенція ідеологічних позицій партій приведе до того, що такі коаліції можуть бути непрогнозованими (йдеться про коаліційний потенціал «Лівих» і АдН).

Слід також зазначити, що не відбулося суттєвих змін в акторній структурі партійної системи: до парламенту пройшли ті ж самі партії, що і у 2017 р., а індекс волатильності Педерсена становить 14,5.

Чехія. Вибори нижньої палати чеського парламенту – Палати депутатів (200 депутатських місць) відбулися 8-9 жовтня 2021 р. при рекордній явці виборців 65, 43%. У виборах брали участь 22 суб'єкти виборчого процесу [13; 14]. Депутатські мандати здобули дві політичні партії і дві виборчі коаліції. Вибори нижньої палати парламенту відбуваються за пропорційною системою відкритих партійних списків з 5% виборчим бар'єром для політичних партій і 8% для виборчої коаліції з двох партій, та 11% для коаліцій трьох і більше партій [7, с. 279].

Як зазначалося нами у статті «Електоральний фактор в еволюції партійного ландшафту країн Вишеградської четвірки (2015–2018 рр.)» ідеологічний профіль партій, які отримали депутат-

ські мандати за результатами виборів до нижньої палати чеського парламенту у 2017 р. виглядає таким чином: «ANO 2011» (лібералізм, популізм), ЧСДП (соціал-демократія, паневропеїзм), Комуністична партія Чехії і Моравії (комуністична), ГДП (ліберальний консерватизм, євроскептицизм), «ТОР 09» (ліберальний консерватизм, паневропеїзм), ХДС-ЧНП (соціальний консерватизм, паневропеїзм), «За свободу і пряму демократію» (популізм, євроскептицизм), «Мери та незалежність» (субсидіарність, паневропеїзм), Чеська піратська партія (лібералізм) [6].

Виборча кампанія 2021 р. характеризувалася протистоянням провладної партії А. Бібаша «ANO 2011» (Акція незалежних громадян 2011) та коаліції опозиційних партій «Разом». «ANO 2011» з'явилася на політичній арені Чехії у 2011 р., у 2014 р. була учасником урядової коаліції, а після перемоги на виборах 2017 р. її лідер А. Бібаш очолив чеський уряд.

Слід зазначити, що уряд А. Бабіша досяг значимих результатів у соціально-економічній політиці: середній розмір пенсії збільшився на 23%, і досяг у 2021 р. 15 351 тис. чеських крон, мінімальна оплата праці збільшилася на 44% і т. д.

У зовнішній політиці «ANO 2011» робить акцент на співробітництві з країнами Вишеградської четвірки, (перш за все з Польщею та Угорщиною), особливо, що стосується міграційних квот та бюджетної політики. А. Бібаш хотів перенести основи успішної політики польської партії «Право і справедливість» та угорської партії «Фідес», які базувалися на національно-консервативній ідеології, у політичну систему Чехії.

Головні опоненти «ANO 2011» мали дещо подібні програми з різницею щодо підходів до зовнішньої політики, де вони пропагували поглиблення

Таблиця 3

Результати виборів до Бундестагу 26 вересня 2021 року

Назва партії / виборчого блоку (дата заснування)	Результат, одномандатні округи	Результат багатомандатний округ	Всього	Ідеологія
Соціал-демократична партія Німеччини (SPD, 1863)	121 (26,4%)	85 (25,7%)	206	соціал-демократія
Християнсько-демократичний союз (CDU, 1945)	98 (22,5%)	54 (18,9%)	152	християнська демократія
Союз 90 / Зелені (Grün, 1979)	16 (14%)	102 (14,8%)	118	зелена політика
Вільна демократична партія (FDP, 1948)	0 (8,7%)	92 (11,5%)	92	лібералізм
Альтернатива для Німеччини (AfD, 2013)	16 (10,1%)	67 (10,3%)	83	німецький націоналізм, правий популізм
Християнсько-соціальний союз (CSU, 1945)	45 (6%)	5,2%	45	християнська демократія
Ліві (Die Linke,)	3 (5%)	36 (4,9%)	39	демократичний соціалізм
Союз південношлезвільських виборців (SSW, 1948)	0 (0,1%)	1 (0,1%)	1	партія данської та фризської меншини

Джерело: побудовано авторами на підставі [13; 14]

інтеграції у євроатлантичні структури. Відтак зазначимо, що на результат вибору мав вплив не зміст виборчих програм, а ставлення до прем'єр-міністра А. Бібаша. І опонентами було немало зроблено для його дискредитації у виборчій кампанії при ігноруванні позитивних зрушень у житті чеського суспільства. Натомість правління урядового кабінету А. Бібаша називалось «олігархічним», «плутократичним», «неопатримоніальним» і т. д.

Коаліція опозиційних партій «Разом» включала Громадянську демократичну партію, «ТОР 09» («Традиція. Відповідальність. Процвітання 09»), Християнсько демократичний союз – Чеську народну партію і була утворена 25 жовтня 2020 р. Учасники коаліції відомі виборцю суб'єкти політичного життя, які неодноразово приймали участь в урядових коаліціях.

12 січня 2021 р. була утворена ще одна коаліція «Пірати і старости» до якої увійшли Чеська піратська партія і рух «Старости і незалежні». Вказана коаліція також опонувала чинному прем'єр-міністру А. Бібашу. У виборчій кампанії вона вирішили використати потенціал регіонів та місцевих територіальних громад, до яких і були направлені їхні виборчі меседжі, і, перш за все, фокусування на заходах, які зможуть припинити відтік громадян з місцевих громад у мегаполіси.

Чеська піратська партія була заснована у 2009 р. на хвилі підйому піратського руху у Європі. Головними завданнями партії, виокремлені у статуті, були такі: 1) захист фундаментальних прав людини; 2) забезпечення відкритого доступу до інформації, свобода слова; 3) боротьба проти зловживань, які приводять до введення цензури, зростання насилля, страху, расизму. Вперше до парламенту партія потрапила у 2017 р. здобувши 10,7% голосів виборців і посівши третє місце [13; 14].

Піратські партії – це один із видів партій «нової політики», які з'являються в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Дослідники наразі не мають єдиної точки зору відносно того, до якого типу їх віднести, оскільки їм притаманний як особливий тип ідеології, так і специфічна організаційна структура.

На відміну від масових партій з інститутом членства і розгалуженою організаційною структурою, піратські партії не акцентують увагу на вказаних атрибутах партійності. Це партії з так званим «багатоваріатним членством». Поряд з традиційними функціонерами у таких партій є група прихильників, не обтяжених статусом офіційного членства, але які виконують важливі функції всередині неї. До таких відносимо: а) кіберприхильників; б) волонтерів; в) передплатників, зареєстрованих у соціальних мережах партії. Їхній внесок у розвиток партії різниться – від участі в обговоренні політичних проектів до фінансової допомоги. Відмінною особливістю таких партій є відсутність бюрократизованих механізмів

комунікації між представниками партії, спрощені формати участі рядових членів у розробці та обговоренні політичних ініціатив.

Потенційними коаліційними партнерами «АНО 2011» виступали такі суб'єкти виборчого процесу: чинні партнери по коаліції Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП), Комуністична партія Чехії та Моравії (КПЧМ), громадянський блок Р. Шляхти «Присяга» та партія «Триколон».

Окремо позиціонувала себе правопопулістська партія «Свобода і пряма демократія», яка репрезентуючи інтереси біля 10% громадян (результат попередніх виборів) і надалі виступала за проведення референдуму за вихід Чехії з ЄС і НАТО. За аналогічний референдум виступала також Комуністична партія Чехії і Моравії.

Результат виборів був дещо несподіваний, оскільки партія «АНО 2011», яка лідирувала у ході виборчого процесу, прогнала вибори з мінімальним відривом від переможців – коаліції «Разом». Результати виборів 2021 р. до Палати депутатів чеського парламенту подано в таблиці 4.

Результати виборів дещо змінили конфігурацію партійної системи Чехії, яку можна ідентифікувати як двоблокову партійну систему. Акторний склад партійної системи при цьому практично не змінився про що свідчить показник індексу волатильності Педерсена (11,3).

Незважаючи на перемогу коаліції «Разом», партія «АНО 2011» підтвердила свій впливовий статус, здобувши у протистоянні з п'ятьма партіями (коаліції «Разом» та «Пірати і старости») четверту частину голосів виборців Чехії. Такий результат показує, що в країні є дві великі політичні сили, протистояння між якими буде продовжуватись і надалі та залежатиме від успіху урядової політики переможців виборів. Як нами підкреслювалось вище кабінет

А. Бабіша мав позитивні показники розвитку, особливо у сфері соціальної політики. Таким чином, результат виборів не приведе до консолідації чеського суспільства.

Зазначимо, що парламентські вибори черговий раз показали вагомий вплив популізму та персоналізації політики на волевиявлення виборців, що є характерним для країн Європейського Союзу.

Зазнали поразки на виборах ліві партії: громадянський рух «Присяга» (4,68%), ЧСДП (4,65%), КПЧМ (3,6%), партія «Триколон» (2,76%). При чому ЧСДП і КПЧМ були партнерами по урядовій коаліції партії «АНО 2011» за результатами виборів 2017 р. А КПЧМ вперше за 32 роки, починаючи з 1989 р. (після «оксамитової революції») не отримала депутатських мандатів. В той же час державне фінансування вказаних партій та порівняно високий рівень підтримки (разом здобули 15,69% або 844239 тис. голосів виборців) сприятиме тому, що вони і надалі залишаться активними суб'єктами політичного процесу [13; 14].

Цікавим був результат коаліції «Пірати і старости», яка здобули 37 депутатських місць, але за результатами преференційного розподілу голосів 33 з них отримали члени партії «Старости і незалежні» і лише 4 члени «Піратської партії». Якщо врахувати, що на попередніх виборах «Піратська партія» мала 22 мандати, то такий результат також можна трактувати як програш цієї партії.

За результатами виборів партійну систему Чехії можна ідентифікувати як двоблокову багатопартійну систему. Ідеологічний профіль партій, які здобули депутатські мандати виглядає наступним чином: партія «Акція незадоволених громадян 2011» (консервативний лібералізм, популізм), виборча коаліція «Разом» (ліберальний консерватизм, християнська демократія), виборча коаліція «Пірати і старости» (лібералізм, децентралізація,

популізм), партія «Свобода і пряма демократія» (радикальний правий популізм, євроскептицизм).

Висновки. На основі аналізу результатів парламентських виборів у країнах Європейського Союзу у 2021 р., поданих нами в таблиці 5, можна зробити такі висновки щодо електорального успіху партій «нової політики».

Отже, за результатами парламентських виборів політичні сили, які представляють «нову політику» [12] мали такі електоральні результати: у Болгарії виборча коаліція «Продовжуємо зміни» – перемогу на виборах; у Чехії партія «ANO 2011» – друге місце, а виборча коаліція «Пірати і старости» – третє місце; у Нідерландах «Партія свободи» – третє місце; в Німеччині партія «Альтернатива для Німеччини» – п'яте місце. Участь в урядових коаліціях взяли виборчий блок

Таблиця 4

Результати виборів 2021 року до Палати депутатів

Назва партії / виборчої коаліції (рік утворення)	Кількість голосів, %	Кількість місць	Ідеологія
Виборча коаліція «Разом» (2020)	27,79	71	ліберальний консерватизм, християнська демократія
Партія «Акція незадоволених громадян 2011» («ANO 2011») (2011)	27,13	72	консервативний лібералізм, популізм
Виборча коаліція «Пірати і старости» (2021)	15,61	37	лібералізм, децентралізація, популізм, субсидіарність
Партія «Свобода і пряма демократія»	9,53	20	радикальний правий популізм

Джерело: побудовано авторами на підставі [13; 14]

Таблиця 5

Електоральні показники «партій нової політики» (ПНП) за результатами парламентських виборів 2021 року

	Країна, к-ть депутатських місць, (явка виборців)	Переможець виборів, %	К-ть голосів %, (д. м. *) ПНП	Участь ПНП в урядовій коаліції	Частка голосів ПНП, % (д.м. *)
1	Болгарія (14.11.2021), 240 (40,5%)	Виборчий блок «Продовжуємо зміни» 25,6%	«Є такий народ» – 9,5% (25), «Відродження» – 4,8% (13)	+ Виборчий блок «Продовжуємо зміни»	39,9%
2	Нідерланди, 150 (78,7%)		Партія свободи – 10,8 (17), «Зелені ліві» – 5,0% (8), «Форум за демократію» – 5,0% (8), Партія захисту тварин – 3,8% (6), «Вольт» – 2,4% (3), DENK – 2,0% (3) «50 Плюс» – 1,0% (1), «Правильна відповідь 2021» – 1,0% (1)	-	31% (47)
3	Чехія, 200 (65,4%)		ANO 2011 – 27,1% (72), «За свободу і пряму демократію» – 9,5% (20), виборча коаліція «Пірати і старости» – 15,6% (37)	+ Виборча коаліція «Пірати і старости»	52,2% (129)
4	Німеччина 736, (76,6%)		«Союз 90/Зелені» – 14,8% (118), «Альтернатива для Німеччини» – 10,3% (83)	+ «Союз 90/Зелені»	25,1% (201)

* – депутатські місця

Джерело: побудовано авторами на підставі [13; 14]

«Продовжуємо зміни», партія «Альтернатива для Німеччини» та виборчий блок «Пірати і старости».

Загалом партії «нової політики» отримали значний відсоток голосів виборців: у Болгарії – 39,9%, Нідерландах – 31%, Німеччині – 25,1%, а в Чехії – 52,2%. Такі показники свідчать про те, що у протистоянні з «мейнстримними» партіями вказані політичні сили мають потужну підтримку електорату. Успіх партій «нової політики» обумовлений

низкою чинників, серед яких можна виокремити: розчарування громадян у «старих, корумпованих» політиках і «мейнстримних» політичних партіях та зростання недовіри до них; персоналізацію та медіатизацію політики; ціннісну трансформацію, яка пов'язана з укоріненням «постматеріальних» цінностей; антиглобалістські, антимігрантські та євроскептичні суспільні настрої; освоєння мережевого простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Копинець Ю. Тенденції розвитку партійних систем країн Європейського Союзу в контексті парламентських електоральних циклів 2017 року. *Політикус: наук. журнал*. 2020. № 4. С. 110–117.
2. Копинець Ю. Парламентські вибори у країнах Європейського Союзу у 2018 році: характеристика електоральних результатів та конфігурацій партійного ландшафту. *Політикус: наук. журнал*. 2020. № 3. С. 44–51.
3. Копинець Ю. Вплив сучасних тенденцій розвитку країн Європейського Союзу на еволюцію і функціонування партійної системи України: дис.... к. політ. наук 23.00.02 / Ужгородський національний університет. 2021. 269 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/dis_корунets.pdf (дата звернення 17.06.2022).
4. Костіна І. Німецькі несподіванки: чим завершилися головні вибори року. *Європейська правда*. 2021. 27 вересня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/09/27/7128271/> (дата звернення 17.07.2022).
5. Осколков П., Сергеев Е. Нидерландская партийная система: между системой опор и европейской интеграцией. URL: <https://www.ogt-journal.com/jour/article/viewFile/264/262> (дата звернення 12.06.2022)
6. Остапець Ю. Електоральний фактор в еволюції партійного ландшафту країн Вишеградської четвірки (2015–2018 рр.). *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 122–132.
7. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
8. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: Монографія. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.
9. Савінок В. Триумф та поразка антиукраїнців: як Рютте вчетверте виграв вибори у Нідерландах. *Європейська правда*. 2021. 18 березня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/18/7121034/> (дата звернення 17.06.2022).
10. Савінок В. Більш проєвропейські Нідерланди: які зміни анонсує новий уряд Рютте. *Європейська правда*. 2022. 17 січня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/01/17/7132651/> (дата звернення 17.06.2022).
11. Филипенко А. Перемога, підірвана корупцією: чим завершилися вибори у Болгарії. *Європейська правда*. 2021. 6 квітня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/6/7121775/> (дата звернення 17.06.2022).
12. Шипунов Г. Партії «нової політики» як феномен постіндустріального суспільства: ідейно-інституційні особливості. *Панорама політологічних студій. Науковий вісник РДГУ*. 2016. Випуск 14. С. 211–218.
13. Parties and Elections in Europe. URL: <http://www.parties-and-elections.eu/index.html> (дата звернення 10.06.2022).
14. The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/the-european-elections-monitor/2021/> (дата звернення 15.06.2022).